

شیوه خط فارسی

(دو توضیح)

۱ - در بحث از کلمات مختوم به «ها» ی بیان حرکت ، هنگام اتصال به «ان» جمع و «ی» مصدری و نسبت ، در صفحه ۷۳۹ آنجا که گفته ام : «...» آنها می افتد و به جایش «ک» در می آید . . . و . . . تکرار «ه» در نوشتن به صورت بنده کان . . . و . . . سوخته کی . . . غلط است ، ممکن است این توهم برود که «ک» را درین موارد مبدل از «ه» دانسته ام ، در حالی که منظور من این بوده است که افتادن «ه» و در آمدن «ک» به جای آن ، در شکل خط است . هر چند در حاشیه همان صفحه و نیز در حاشیه صفحه ۸۶۷ (قسمت دوم مقاله) توضیح لازم را در باب ظهور «ک» و حذف «ه» داده ام ، این توضیح مجدد را اینجا می آورم تا اگر در آنجا بیانه چنانکه بایندوافی به مقصود نبوده است ، رفع توهم شده باشد و مطلب کاملاً روشن گردد :

کلمات مختوم به «ه» بیان حرکت در فارسی امروز ، در اصل قدیم خود (پهلوی یا پارسیک) به حرف صامت «ک» ختم می شده اند و ما قبل آنها مصوت کوتاه A بوده است ، مانند نامک (نامه) ، بندک (بنده) ، جامک (جامه) و جز اینها . در سیر تحول زبان ، این حرف صامت «ک» پایان کلمه ، اندک اندک از تلفظ افتاده و مصوت کوتاه ما قبل آن باقی مانده است . این مصوت کوتاه A نیز در تلفظ فارسی - زبانان امروز تبدیل به مصوت کوتاه E شده است و در خط فارسی «ه» یا «ه» برای نمایش این صوت در آخر کلمه به کار می رود ، چنانکه در کلمات : آزاده ، بنده ، آشفته می بینیم .

پوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

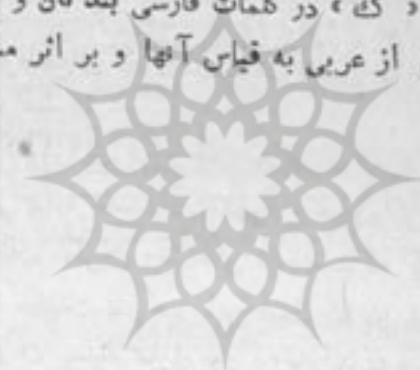
این گونه کلمات هنگام اتصال به «ان» علامت جمع یا پسوندهای مصدری و نسبت «ی» به شکل اصلی خود یعنی با «ک» در آخر کلمه . منتها با تغییری اندک - به این علامت و پسوندها متصل می شوند . این تغییر اندک (بر اثر تحول زبان) عبارت از این است که «ک» پیش از حرف مصوت ، بدل به گ (حرف صامت آوایی = Sonore از همان جنس) می شود . بنابراین کلمات : آزاده و بنده و آشفته و خانه و هفت و مانند آنها به صورت آزادم و بندم و آشفتم و . . . به «ان» جمع یا پسوندهای مصدری و نسبت «ی» (مصوت بلند I) متصل می شوند و بندسمان ، بندسمی ، آزادمان ، آزادمی ، آشفتمان ، آشفتمی ، خاتگی ، هفتگی و . . . می گردند .

۱ - جز معدودی از آنها که به مصوت کشیده E ختم می شده اند و از آن جمله اند : که و چه و نه (= قید نفی) [درین کلمه اخیر ، مصوت E آخر کلمه در تلفظ امروزه فارسی زبانان A شده است] و به (حرف اضافه) که اصل آن پت بوده است .

واضح است که درین حال آخرین حرف کلمه قبل از اتصال به این علامات « ص » است ، نه مصوت کوتاه E که « یا » برای تمایش آن در خط به کار می رود . به عبارت دیگر مصوت کوتاه درین حال به تلفظ خود باقی است ، اما پیش از حرف « ک » ، یعنی در وسط کلمه افتاده است ، و چون مصوت کوتاه در وسط کلمه در خط فارسی علامتی ندارد ، نوشتن این کلمات به صورت : بنده گان ، بنده کی ، آشفته کی ، هفته کی و . . . یعنی باقی گذاشتن « ه » (مصوت کوتاه E آخر کلمه) در آنها ، غلطی آشکار است .

۲- نکته دیگری که یاد آوری آن فراموش شده ، مربوط به کلمه خیمگی (خیمه + « یا »ی نسبت) در صفحه ۷۳۹ ، و کلمات دیگری نظیر آن مانند : حاملگی (حامله + « یا »ی مصدری) ، نظارسی ، نظارسیان ، مشاطگی ، معشوقگان ، خسرو سیارسیان ، بیعلاقگی ، بیحوصلگی و غیره است . این قبیل کلمات اصلاً عربی اند و آخرین حرف آنها «ة» زائده است که در فارسی به صورت مصوت کوتاه E تلفظ می شود (خیمه ، حامله ، نظاره ، مشاطه ، سیاره ، علاقه ، حوصله) . فارسی زبانان بنا بر مشابهت تلفظ حرف آخر این کلمات با واژه های فارسی همانند ، آنها را نیز در هنگام اتصال به علامت جمع « ان » یا پسوندهای مصدری و نسبت ، تابع کلمات فارسی مختوم به مصوت کوتاه E می شمردند و به همان ترتیب جمع می بندند یا به پسوند « ی » متصل می کنند . بنابراین حرف صامت « ک » در کلمات فارسی بندسیان و خستگی و نظایر آنها اصلی است ، و در کلمات مأخوذ از عربی به قیاس آنها و بر اثر مشابهت با آنها آورده شده است .

مصطفی مقرئ

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

قالب آرزو

صد بار وجود را فرو بیخته اند

تا مثل تو صورتی برانگیخته اند

سبحان الله ، ز فرق سر تا پایت

در قالب آرزوی ما ریخته اند

اثیر اخیسکتی